

ԿԵՐՏ ԿԵՐՋԱԿՈՐՈՒԹՅԱՄԲ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

Կերա վերջափությամբ տեղանուններ հայանի են միայն Պարթևական պետության տարածքում, Մեծ Հայքում, Ծուփք-Կոմմագենեում: Պարթևաստանում դրանցից մեկը Միերդակերան էր, որը գանվում էր ռուն Պարթևքում: Հիրկանիայում տեղադրված Ջադրակերտ անվամբ մի այլ քաղաքի մասին եփշտակված է Արիանոսի մոտ¹: Վաղոգեզոկերա քաղաքը, որը գտնվել է Եփրատի աջ ափին, Տիգրիսի Սելևկիայից ոչ հեռու, կիշվում է Պլինիոս Ավագի կողմից²: Հայտնի են ևս մի քանի նույնանուն քաղաքներ /ընակավայրեր/, որոնք արարական և պարսկական աղբյուրներում հիշատակվում են աղսվադված ձևերով՝ Բալաշկար, Բալաշքիոյ, Վաղաշքիոյ, Վալուշքիոյ, Լուսկիքոյ³: Մեկ այլ քաղաք՝ Դարարգիդոյ անունով, կար Պարսքում⁴:

Հայաստանում կերա վերջավորությամբ տեղանուններից ամենանշանավորն է Տիգրանակերտը, որի մասին հաղորդում են օտար և եայ պատմիչները: Երվանդակերա, Բակուրակերտ, Դրափանակերա, Հաղամակերտ, Հնարակերա, Մանագկերա, Ալաշկերտ, Չյունակերտ, Վարդանակերտ անդանունները եփշտակվում են միջնադարյան հայ պատմիչների երկերում, մեծ մասը՝ Սովսես Խորենացու մոտ:

Ծուփքում Մարտոնը եփշտակում է Կարկաթոկերտ քաղաքը⁵: Յ. Սարկվարտը աղսվադված եամսրելով քաղաքանվան այս ձևը, առաջարկել է դարձնել Ակրաթիակերտ⁶: Ծուփք-Կոմմագենեում հզել է նաև Մամոկարտ անվամբ սր քաղաք, որը գտնվում էր Ծուփքի արևելյան մասում⁷:

Ժամանակագրական ավյալներ. «Կերա» վերջավորությամբ տեղանուններից հնագույնը քերև Ջադրակերտն է, ուր իր արշավանքի ընթացում կանգ էր առել Ալեքսանդր Մակեդոնացին, և որի մասին մ.թ. II դարի սրսամիչ Արիանոսն ասում է, թե այն «Հիրկանիայի ամենամեծ քաղաքն էր, որանդ հիրկանների արքայական նստավայրն էր»:

Մ.-Լ. Շոմոնի ներթողությունն այն մասին, որ վաղարթևական Ասալակ և Արսակիա քաղաքներն սկզբնապես ունեցել են Արշակկիրտ ձևը, այնուամենայնիվ ոչ սր աղբյուրում չի փաստագրված⁸: Ինչ վերաբերում է Դարային, որը նա համարում է Դարայավակարտ անվան կրճաաված ձևը, ե որի հիմքում ընկած է Դարբե անճնանունը, նույնպես սոսկ վստրկած է⁹: Մ.թ.ա. III դարի երկրորդ կեսում Պարթևքում եփնաղրված այս քաղաքների անունները կերտ վերջությով ոչ մի աղբյուրում վկայված չեն:

Երվանդակերտի հիմնադրման մասին իվառակում է միայն Սովսես Խորենացին՝ տաղով այդ դասակերտի գունեղ նկարագրությունը¹⁰: Ժամանակակից պատմագիտության

1. Arrian, III, 25, 1.

2. Plin, Hist. Nat., 6, 122.

3. M.-L. Chaumont, "Études d'histoire parthe. III. Les villes fondées par les Volage se," Syria 51/1-2, 1971, pp. 82, 89.

4. Այդ քաղաքն այժմ էլ գոյություն ունի և կոչվում է Դարար:

5. Strabo. XI. 14, 2. Որոշ ձեռագրերում քաղաքի անվանումը եփշտակված է Կարթասիոկերա ձևով (անս Մարաթոն, Օտար աղբյուրները եայերի մասին, եունական աղբյուրներ, 1, քաղեց և քարգմանեց Հ. Անտոյանը, Երևան, 1940, էջ 11): Գ. Մարգսյանը նշում է, որ եավանարար այս նույն քաղաքն է եփշտակված Պլինիոս Ավագի /Արգաթիոկերա, Արգուկաթիոկերա/, Սոս. Բյուզանդացու /Արկեսիկերա/, Պտղոմեոսի /Արսագիգարտա/ կողմից և Պևահնգերյան քարտեզում /Էտագիգարտա/, Գ. Մարգսյան, Հայաստանի միավորումը և եգորացումը Արտաշես Ա-ի օրոք, Հայ ժողովրդի պատմություն, 1, Երևան, 1971, էջ 544, ծան. 71:

6. Հ. Մանանդյան, , Զննական տեսություն եայ ժողովրդի պատմության, Երկեր, Ա, Երևան, 1977, էջ 116:

7. Գ. Տիրացյան, Հայաստանը վաղ եելլեմիզմի ժամանակաշրջանում, Հայ ժողովրդի պատմություն, 1, Երևան, 1971, էջ 512:

8. M.-L. Chaumont, "Études d'histoire parthe. II. Capitales et résidences des premiers Arsacides III-1 s. av. J.-C./", Syria 50/1-2, 1973, p. 198.

9. M.-L. Chaumont, նշվ. աշխ., էջ 200-201.

10. Մ. Խորենացի, Պատմաթին Հայոց, Բ, խր:

մեջ ընդունված է նրա եիմնասպամը և ամվանակոչումը վերագրել մ.թ.ա. III դ. վերջում իշխած Երվանդ արքային¹¹:

Պարթևական Միհրդակերտ քաղաքը /Նիսա/ հիմնադրվել է, կամ վերանվանվել է այդպես Միհրդատ I-ի /170-138/ կամ, ավելի եավանական է, Միհրդատ II-ի /123-88/ օրոք, եամննայն դեպս, սրանից ոչ ուշ¹²:

Ծոխքի Արկաթիակերտ կամ Կարկաթիակերտ քաղաքի մասին ժամանակագրական ավյադները մշուշապատ են: Որոշակի է այն, որ Սարաբոնի ժամանակներում /մ.թ.ա. Iդ. երկրորդ կես - մ.թ. Iդ. սկիզբ/ քաղաքը եղել է Ծովքի թագավորանիստը: Ենթադրվում է, որ այն հիմնվել է Ջարեհի որդու կողմից՝ պայմանականորեն Արկաթիաս անունով,¹³ իսկ մ.թ.ա. 165թ. սելևկյան Անտիոքոս IV արքան գրավել է քաղաքը և վերանվանվել Եպիվանիա¹⁴: Քաղաքի սկզբնավորման այսպիսի թվագրումը անուղղակի վստատերի վրա եիմնված պատմական վերակազմության արդյունք է և այդ պատճառով՝ ոչ անպայման ընդունելի:

Ի տարրերություն վերը նշված քաղաքների, Տիգրան Մեծի Տիգրանակերտ մայրաքաղաքի եիմնադրման ժամանակը շատ որոշակի է. այն տեղի է ունեցել մ.թ.ա. 80-ական թվալրսների վերջին կամ 70-ականների սկզբին¹⁵:

Բավական առայց է նաև պարթևական Վոլոզեզոկերտ /Վաղարշակերտ/ քաղաքի եիմնադրման ժամանակը՝ մ.թ. 55-65թ.թ. միջև¹⁶: Ըստ Պլինիոս Ավագի, Վաղարշ I-ը /մ.թ. 251-75թթ./ եիմնեղով այն Տիգրիսի Սելևկիայի եարևանուքամբ, մտաղիր էր տնեսական և քաղաքական ճնշում գոթծաղրել եիմնականում եելլեններով բնակեցված և հոռնեամեա արամաղրված եզոր քաղաքի յրա¹⁷: Պարթևական մյուս Վաղարշակերտները /Հյուսիսային Ասորիքում, Քերմանում, Սարգիսիարում և այլուր/ կարող են թվագրվել մ.թ. I դարի երկրորդ կեսից մինչև Իրանում: Արշակունիների իշխանութայն անկումը՝ մ.թ. III դարի քսանական թվականները¹⁸:

Ինչ վերաբերում է կերտ վերջավորութայնք եայաստանյան մյուս բնակավայրերին, ապա դրանք ընդհանուր առմամբ վերաբերում են Հայաստանում Արշակունյանց տոհմի իշխանութայն շրջանին, այսինքն՝ մ.թ. I-IV դարերին, թեև սրանցից ոմանք կարող էին սաեղծվել այս ժամանակահատվածից քիչ առաջ և եետո: Դրանց ծագման մասին տվյալները հաճախ ոչ հավասարի, առատպելականացված բնույթ ունեն: Օրինակ, Մանագկիրան ավանդարար կապվում է Հայկ Նահապետի որդի Մանավագի,¹⁹ իսկ Յուլակերտը՝ Ամասիայի որդի Յուլակի անվան հեա: Մարակերտի եիմնադրումը Խորենացին վերագրում է Արտաշեսի որդի

11. Գ. Տիրացյան, *նշվ. աշխ.*, էջ 515, 519: Գ. Սարգսյանը ևս այն վերագրում է Երվանդյան արքայատոհմին, սակայն առանց առնչելու այս կամ այն որոշակի թագավորի (Գ. Սարգսյան, *Հելլենիստական դարաշրջանի Հայաստանը և Մովսես Խորենացին*, 1966, Երևան, էջ 218): Չեամնայնվելով Գ. Նալաբյանցի կարծիքին, ըստ որի Երվանդակերտ անունը եորինվել է Մ. Խորենացու կողմից /Г. Халатянц, Армянские Артакиды в Истории Армении Мохсея Хоренвского, Москва, 1903, стр. 223 /, Գ. Սարգսյանը գրում է. «Երվանդակերտ» անդանունը «եորինելու» եամար Խորենացին կարող էր ունենալ միայն մի դրդապատճառ, այն է «Երվանդ» անունը պարունակող անդանունների պակասը, որը կարող էր նրան յանգարել: ասեմք, իր ցանկացածի պես նկարագրելու Երվանդի շինարարական գործունեությունը», /Գ. Սարգսյան, *նույն աշխ.*, էջ 216/:

12. L.-M. Chaumont, 1973, p. 215.

13. Յ. Մարկվարսի կողմից արահայտված այս տեսակետն այսօր ընդունված է եայ պամագետների կողմից (Հ. Սանանյան, *նշվ. աշխ.*, էջ 116, Գ. Սարգսյան, *Հայաստանի միավորումը ...*, էջ 543-544):

14. Գ. Սարգսյան, *Հայաստանի միավորումը ...*, էջ 544, 548, Ժ. Էլլիբեկյան, *Հայաստանը և Սելևկյանները*, Երևան, 1979, էջ 66:

15. Գ. Սարգսյան, *Հայկական աշխարհակալ անրությունը. Տիգրան Բ, Հայ ժողովրդի պամություն*, 1, Երևան, 1971, էջ 573:

16. N. C. Debevoise, *A Political History of Parthia*, Chicago, 1938, p. 204.

17. Plin, *նշվ. աշխ.*, էջ 6, 122, Debevoise, *նշվ. աշխ.*, էջ 204, A. Марич, "Classica et orientalia /Vologesias, l'emporium de Cic siphon/", Syria 36, 1959, p., 266.

18. L.-M. Chaumont, 1971, pp. 82-89.

19. Արքաղաքը եիշատակվում է IX դարի ուրարական արձանագրություններից մեկում Մեմիզանի ձևով (X. Арутюнян, Бияяния /Урарту/, Ереван, 1970, стр. 389):

Արտավազդին, որը «Արաշատի եխմվելու ժամանակ, մի փոքր տեղ չգտնելով ապարանքի համար՝ անցավ, ասում են, զնաց ե մարաց մեջ շինեց Աարակերտը»²⁰: Իսկ Դրասխանակերտի մասին գրում է՝ «Արտաշեսի մեծ դաստակերտը, որ այժմ Դրասխանակերտ է կոչվում», արիմքն, խոսքը վերանվանված ընակափայտի մասին է²¹: Բակուրակերտ ե Ալաշկերտ /Ալադարշակերտ, Վալաշկերտ/ անդամունների ի եայտ գալը Ս. Երեմյանը վերագրում է Տրդատ I-ին ի նախաձեռնությամբ²²: Չյունտկերտի, Հաղամակերտի, Մսեկերտի, Վարդանակերտի, Հնարակերտի եխմնադրման կամ անվանակոչման ժամանակի վերաբերյալ աղբյուրները լատ են:

Լեզվաբանական տվյալներ. Վաղուց ի վեր եայտնի է, որ այս տեղանունների *կերտ* բառաբանումն ունի իրանական ծագում: Հ. Աճառբանի բառարանից իմանում ենք,²³ որ Հ.Հյուրշմանն այն համարել է *kar* բայի, որը նշանակում է «անել, շինել», անցյալ դերբայը: Այն հին պարսկերենում ուներ *karta*, սրբաբերնում *kert*, պարսկերենում *gird* ձևերը: Նս միննույն ժամանակ նշել է, որ *կերտ*-ը *հայերենում* իրանյան փոխառություն է, քանի որ հայերենը չունի անցյալ դերբայի *-i(a)* մասնիկը:

Ա. Սորդմանը բառը բխեցրել է պարսկերեն *girdidan* «դառնալ» բառից, *gird* «քաղաք» իմաստով, որպես օրինակ ներկայացնելով Դարբադիդ ե Ախավուշիդ տեղանունները: Սակայն, մ.թ. առաջին դարերում արդեն *կերտ* բառը հայերենում կիրառվել է ոչ միայն «քաղաք» նշանակությամբ, այլ գործածվել է ավելի լայն՝ «շինած, գործած, կերտած» իմաստով, քանի որ այդ բառով են կազմված անդամուններ, որոնք նշանակում են ոչ միայն քաղաք, այլև ամրոց /Հնարակերտ/, ավան /Բակուրակերտ/, դատակերտ /Երվանդակերտ/, մույնիսկ գավառ /Վարդանակերտ/ ե անտառ-պուրակ /Խոսրովակերտ/: Ավելին, կազմվում էին ոչ միայն տեղանուններ, այլև հասարակ բարդ բառեր, ինչպես՝ ձեռակերտ, աստփածակերտ ե այլն: Լ. Հովհաննիսյանը հայերենի իրանական փոխառություններին նվիրված իր աշխատությունում նշում է, որ «անշուշտ V դարում ե դրանից առաջ *կերտ*-ը գիտակցվում էր արդեն որպես հայերեն բառ»²⁴:

Եթե եխմվենք Սամոկարա ե Երվանդակերտ ընակավայրերի ընդունված քվազման վրա, ապա պետք է եզրակացնենք, որ մ.թ.ա. III դարում *կերտ* բառն արդեն գործածվում էր Հայաստանում: Բայց արդյո՞ք դա հնարավոր է մ.թ.ա. III դարի համար:

Եթե իրոք Հիլկանայում Ալեքսանդրի օրոք գոյություն է ունեցել Չաղրակերտ անունով քաղաք /Արիանոս/, ապա կարող ենք ենթադրել, որ առնվազն Աքեմենյանների իշխանության վեթեղն շրջանում *կերտ* վերաբաղությունը քաղաքանուններ արդեն եղել են, ե այդ պարկտիկան կարող էր կիրառվել նրանց կայսրության այլ վայրերում ես. Այս անսանկյունից մ.թ.ա. III դ. Հայաստանում *կերտ* բառով քաղաքների երեան գալը հնարավոր կլիներ մեկնարկել որպես քաղաքանուն ժամանակաշրջանում ձեռնարկված ավանդույթի շարունակում Երվանդունիների կողմից, որոնք, դատելով Ծոփք-կոմմագենյան վաղ շրջանի նյութներից ե մ.թ.ա. I դարի կոմմագենյան արձանագրությունների ու բարձրաքանդակների ավայրերից՝ րավական հետեղական էին իրենց նվիրվածության մեջ դեպի քաղաքանունները: Սակայն արդյո՞ք մ.թ. II դարի եեղինակ Արիանոսի հիշաասակած քաղաքը մ.թ.ա. IV դարում իակաղես ունեցել է Չաղրակերտ անունը, ե այն ավելի ուշ կաաարված վերանվանում չէ: Աքեմենյանների ժամանակակից կամ ժամանակով մոտ աղբյուրներում նրանց պետության աարածքում առայժմ չի վկայված նման տիպի որեէ այլ անդամուն:

Ինչ վերաբերում է Դարբադիդին, որը զանվում էր Պարսքում, ե որի առաջին րադրիչը ծագում է Դարեհ անունից, ապա դժվար թե այն կարելի է կապել Աքեմենյան Դարեհ արքանից որեէ մեկի անվան հեա: Հայտնի են մ.թ.ա. II դ. վերջում ե I դ. սկզբում Պարսքում իշխած Դարեհ անունով երկու արքաներ, որոնցից երկրորդը պարթե Միհրդատ II-ի

20. Մ. Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Ա.1:

21. Մ. Խորենացի, Պատմութիւն Հայոց, Բ.դ:

22. Մ. Երեմյան, Մեծ Հայքի թագավորության պետական կառուցվածքը մ.թ. 1-2-րդ դարերում, Հայ ժողովրդի պատմություն, 1, Երևան, 1971, էջ 825:

23. Հր. Աճառյան, Հայերեն արմասական բառարան, 2, Երևան, 1973, էջ 579-580:

24. Լ. Հովհաննիսյան, Հայերենի իրանական փոխառությունները, Երևան, 1990, էջ 283, ծան. 66:

ժամանակակիցն էր, և դատելով Դարեհի դրամների պատկերազրական տվյալներից²⁵, նրա օրոք Պարսի դոմենը լայնորեն բացվել էին պարթևական քաղաքական և մշակութային ազդեցությունների առջև: Պետք է նշել, որ եին պարսկերենում Դարեհ անունն ուներ Դարա-յավանուշ ձևը, մինչդեռ միջին պարսկերենում այն ձևափոխվել էր Դարիվ-ի /daryw/, ինչպիսին եանդիպում ենք դրամների վրա և որը, կարծես, ավելի մոտ է Դարաբգիրդի առաջին քաղաքիչին:

Վիճելի է նաև Սամոկարաի հիմնադրման այժմ ընդունված թվագրումը: Ելնելով Երաստաթենեսի այն վկայությունից, որ մ.թ.ա. 245թ. արդեն գոյություն է ունեցել Աամոսատ քաղաք, ենթադրվում է, որ Սամես թագավորը, որը պետք է հիմնադրած լինի վերոհիշյալ քաղաքը, եիմնել է նաև Սամոկարա²⁶: Սակայն Ծուիր-կոմմագենյան արքաների շարքում ես մեկ Սամես է եայտնի, որն իշխել է մոաավելապես մ.թ.ա. 130-100 թթ.²⁷: Որևէ եաստա-աուն եիմք չկա Սամոկարաի հիմնադրումն անպայմանորեն վերագրել մ.թ.ա. III դարում իշխած Սամեսին, մանավանդ, որ այդ մասին ոչ մի աղբյուրում վկայություն չկա:

Քննարկվող խնդիրը ժամանակաշրջանն ղիտարկելիս կարելի է նկատել, որ որոշ տե-դանուններ, մասնավորապես առաջնորդների /արքաների, կայսրերի, նրանց ազգականների/ անձնանուններով կազմված քաղաքանվանումների առանձին ձևեր ունենում են կիրաաման ստավիղ տարածված ժամանակաշրջան: Այսպես, «շաա» բառով կազմված քաղաքանուն-ների դեպքում, որի իրանական ծագումը վերջերս կասկածի աակ է առնվում²⁸, և որը որպես տեղանվանակերա եռարսս քաղաքիչ հանդիպում է միայն Մեծ Հայքում, Ծուիրում և Կոմմագենեսում, ունի աարածման որոշակի ժամանակահատված՝ մ.թ.ա. III-II դդ.: Սամոսաար /Շամշաա/ եայտնի է III դ. կեսերից, Արշամաշատը՝ II դ. երկրորդ կեսից, Երվանդաշատը՝ II դ. վերջից, Արաաշատը և երկու Չարիշաաները՝ II դ. առաջին կեսից:

Ալեքսանդրի և Մելեկյանների հիմնած քաղաքների՝ անձնանուններով կազմված անվանումների եամար ընդդեմ են «եա, իա» վերջավորությունները, որոնց օրինակները րազմաթիվ են՝ Ալեքսանդրիա, Միլևկիա, Անտիոնիա /=Անտիոք/, Սպամես, նաև Արսամես՝ Կոմմագենեսում:

Հռոմի կայսրերի կողմից հիմնած կամ վերանվանված քաղաքներին եաճախ տրվում էին «պոլիս» վերջավորությամբ անուններ՝ Տրայանապոլիս, Անտիոնապոլիս, Հադրիանոպոլիս, Կոստանդնուպոլիս, Թեոդոսուպոլիս, ինչպես նաև՝ Կայնեպոլիս, Մարտիրոպոլիս և այլն:

Սասանյաններն իրենց եեա բերեցին իրանական քաղաքներն անվանակոչելու նոր ձևեր՝ Արաաշիբ-իսվարա, Անուրամագդ-Արաաշիբ, Վեե-Արաաշիբ, Նիշապուր, Գունդեշապուր:

Պարթևական ժամանակաշրջանն էլ ուներ քաղաքների անվանակազմության անանձնատուկ երսնակ՝ կերա վերջավորությամբ, որի կիրառումն Իրանում դադարում է Ասասանյանների իշխանության գալու ժամանակներից, իսկ Հայասաանում շարունակվում է, ոչ միայն շնորհիվ այն թանի, որ Արշակունիները ևս երկու դար այստեղ պահպանեցին իրենց քաղաքական իշխանությունը, այլև այն պաաճառով, որ նախորդ դարերում այդ պրակաիկան Հայասաանում արմասներ էր ձգել: «Կերտ» բառն այն ասաիճան էր ներթափանցել եայերենի մեք, որ նույնիսկ գործածվում էր քաաակազմական նաև այլ ոլորաներում:

Միևրդաու I-ի նվաճումների եեաևանքով մ.թ.ա. II դ. կեսերից Հայասաանը և Պարթևա-կան պետությունը դարձել էին սաեմանակից երկրներ, սակայն, ըսա երևույթին, միայն

25. G.Hill, *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum, vol. 28, Arabia, Mesopotamia and Persia*, London, 1922, pL XXXII, pp. 5-16.

26. Գ. Տիրացյան, *նշվ. աշխ.*, էջ 512:

27. Ի դեպ, Չ. Պաուկյանի կողմից Սամոս I-ին վերագրված բրոնզե դրամները (P.Z. Bedoukian, *Coinage of the Armenian Kingdoms of Sophene and Commagene, Los Angeles, 1985, pp. 9-10, 32, PL. I, I*) իրականում պահպանում են մ.թ.ա. II դ. վերջերին իշխած Սամես II-ին, քանի որ երկար ու րազմատող գրությունը, ինչպիսին անեսում ենք Սամեսի դրամների վրա, մ.թ.ա. III դ. համար րացառված է: Այս դրամները Վ. Լանգլուան (V. Langlois, *Numismatique de l'Armenie dans l'antiquite*, Paris, 1859, p. 9) և Է. Բարելոնը (E. Babelon, *Rois de Syre, d'Armenie et de Commagene, Paris, 1890, CCVIII*) իրավացիորեն վերագրել են Սամես II-ին:

28. Լ. Հովհաննիսյան, *նշվ. աշխ.*, էջ 134, ծան. 10:

Միերդաս II-ի օրոք Հայաստանի վրա տարածվեց պարթևների զերիշխանությունը: Հեաևաբար, թալական ազատ քվազման դեպքում խակ մ.թ.ա. II պարի երկրորդ կեսից առաջ Հայաստանում պարթևական ազդեցությունների եամար եագիվ թե որևէ հիմք եղած չիմ: Ուրեմն, եթե *կերտ* ձևայթղ պարթևական փոխատություն է, ապա դրա վաղագույն սանմանումը չի կարող լինել ավելի վաղ, քան եայ-պարթևական շփումների սկիզբը:

Կարելի է ենթադրել, սակայն, ազդեցության մեկ այլ՝ մարական ուղու ենարտվորության մասին, որը կարող է ընդայնել խնդրո առարկա փոխատության ժամանակագրական փաղ սանմանը՝ ի լրումն վարոեիշխալ տարրերակի: Բայց Մարաստանից հայտնի չէ փաստագրված որևէ տեղանուն *կերտ* թաղադրիչով, րացառությանը Մովսես Խորենացու կողմից հիշատակված Մարակերտի, որը, ըստ նրա, եիմնել է Արաաշեսի որդի Արտավազդը: Պետք է խոաոովանել, որ այս տեղեկությունից դժվար է հասկանալ, թե ո՞ւմ ի նկատի ունի պատմաեայրը Արտավազդ սաելով: Եթե ընդունենք, որ նա խկապես Արտաշես I-ի որդին էր, ապա նրա եիմնադրած րնակաիայրի անվան րանաձևն անեարիթ է վաղ շրջանի մանաաիպ անդանունների եեա, որոնց առաջին րաղադրիչն անպայման անձնանուն էր: Մարակերտն իր թնություն ավելի ուշ ձև է և կարող էր ստաջանաղ Մովսես Խորենացուն եամենաաարար ավելի մոա ժամանակներում:

Ժամանակագրական այս քննությունը թույլ է աալիս եզրակացներու, որ *կերտ* վերջավորությանը անդանունները ծագել են Պարթևաստանում, ենարավոր է Միերդաս II-ի, րայց ավելի եավանտկան է՝ Միերդաս II-ի օրոք: Բստն ինքը, որպես տեղանվանակերտ րաղադրիչ, ծագումով պարթևերենից է, լեզու, որն ընդգրկում էր եյուփասյին և եյուսիս-արևմայան Իրանի մի շարք րարաոներ: Արարվա ավայներով վատաոընն ամենավաղ թվագրվող այս սիպի քաղաքանվանումը Միերդասիերտն է: Չաղոսկերտը, եթե քաղաքն իրոք այդպես է կոչվել մ.թ.ա. IV դարում, կարող էր որպես նաիաաիպ ծաոայած լինել: Պարթևների քաղաքական, մշակութային և լեզվական ազդեցության ոլորտում զանվող որոշ երկրներում այս օրինակով մոաավորապես նույն ժամանակաեատվածում և ավելի ուշ սաեղծվում են մանաաիպ քաղաքանվանումներ՝ Սամկարտր և Արկաթիակերտը Ճոփքում, Դարարգիրդը Պարսքում, Տիզրանակերտը Հայաստանում: Հեաևաբար, տնհավանական է Մեծ Հայքում և Ճոփքում Երվանդակերտ ու Սամոկրատ անդանվանաձևերի ենարավորությունը մ.թ.ա. III դարում, խկ Արկաթիակերտինը՝ մ.թ.ա. I60-ական թվականներին: Չմոոանանք, այնուամենայնիվ, ուր մինչև Տիզրան Մեծի դարաշրջանը Հայաստանի մ.թ.ա. III-II դ.դ. քաղաքական պաամության և մշակութի մասին մեր ունեցած տվյալները չավագանց անրավարտն են:

О ДАТИРОВКЕ ТОПОНИМОВ С СОСТАВЛЯЮЩИМ ԿԵՐՏ (КЕРТ)

Резюме

Р. Варданян

Населённые пункты, названия которых имеют окончание *керт* (կրտ), известны только на территории Парфянского государства, в Великой Армении и в Софене-Коммагене. Слово *керт* иранского происхождения и означает делать, строить. Вследствии завоеваний Митридата I-ого Армения и Парфяниское царство стали сограничными государствами, однако только во времена Митридата 2-ого на Армению распространилось парфяниское господство. По всей вероятности, это - заимствование парфяниского периода, так как в Аршакидском периоде оно воспринималось как армянское слово. Хронологический анализ топонимов с составляющим *керт* (կրտ), показывает что они появились в Армении не ранее 3-го века до н.э.